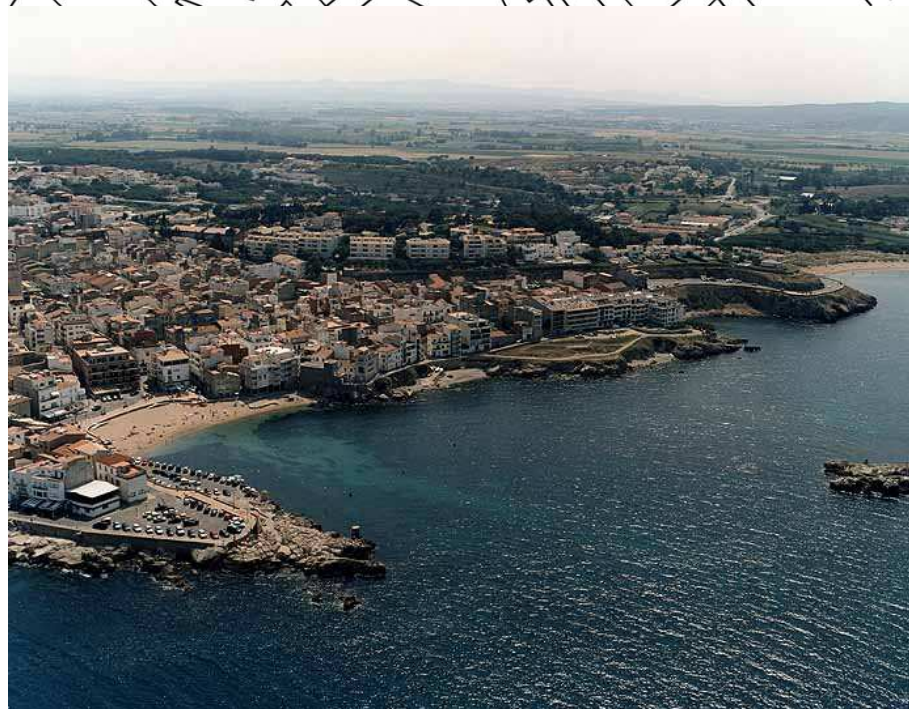

LES CALES DE L'ESCALA

Guia de continguts 1c2

Activitat d'unes tres hores en què es visita el poble de l'Escala intentant localitzar aquells elements que vinculen la localitat amb el mar i les activitats marineres. En la present guia s'esmenten tots els espais susceptibles de ser utilitzats, en el benentès que hom no pot aturar a cadascun d'ells per observar-los a consciència, ja que això comportaria una activitat de molta més durada. Si s'esmenten tots és per a valorar quins d'ells es poden considerar prioritaris segons el centre, el seu currículum i la relació que pugui tenir aquesta activitat amb altres que es realitzin durant l'estada.

Així, doncs, tant el detall del recorregut com la tasca a realitzar per part de l'alumnat es pot pactar entre el CdA i el centre. El camp d'aprenentatge posa a disposició dels alumnes un quadern de camp on fer les anotacions pertinents, així com diverses propostes de treball posterior; però es pot plantejar com una recerca més específica, o fins i tot per grups autònoms.

Els espais significatius es detallen a continuació:

EL PEDRÓ

Podem encetar el recorregut pel carrer Mirador del Pedró. El Pedró és la zona rocallosa que tanca el casc antic per ponent. El camí comença al costat de la font i el safareig.

FONT

L'any 1796 es va construir una llarga canonada per portar aigua dolça fins l'entrada del poble. Davant les dificultats de superar l'obstacle natural que és el puig del Pedró, tant la font com un petit safareig es van instal·lar en aquest punt. La gent de l'Escala hi havia d'anar expressament. Això garantia poder fer servir aigua de més qualitat que la dels pous del poble, sovint *salmàstica* (salabrosa).

Aquesta conducció d'aigua es va fer per un sistema de decantació subterrània i s'hi van construir uns pilars de ventilació. Diversos d'aquests *pilans* són encara visibles, i dóna nom a la zona per on transcorren: camp dels Pilans.

RENTADOR

El rentador (safareig gran) va ser construït el 1887, per donar servei a més gent que no pas l'anterior.

Ja que el camí del Pedró era un antiga carrerada (camí ramader) i que el conjunt de la font i el safareig es trobava en zona d'horta, no ens ha d'estranyar un abeurador de bestiar, previ al rentador.

ESCORXADOR

Aprofitant també l'abastament d'aigua dolça es va construir el 1912 el nou escorxador, actualment convertit en la seu del Museu de l'Anxova i la Sal, visita que es recomana.

MIRADOR DEL PEDRÓ

Des d'aquest punt tenim una molt bona perspectiva del nucli antic de l'Escala, la platja de la Creu, les platges d'Empúries, el golf de Roses i les muntanyes que tanquen l'Empordà pel nord. L'espai és ara ocupat per la casa-mansió d'un reconegut pintor de la zona, en Lluís Roura.

TORRE DEL PEDRÓ

Torre d'origen medieval feta per a la defensa i vigilància del municipi davant la pirateria. La torre està documentada ja el 1543, rehabilitada el segle XVIII i escapçada després de fer la carretera de l'Oberta, a finals del XIX.

Des de la part més alta es pot divisar la torre de Montgó i les torres dels masos fortificats de les Corts i Vilanera; d'aquesta manera es formava una xarxa visual que amb senyals de foc o de fum es podien advertir de la presència de pirates a la costa.

Actualment la torre està envoltada de construccions destinades a vivendes de turistes i a segones residències.

ROCA D'EN MASSANET

Tornem enrere i agafem la ronda del Pedró. L'antic camí ramader ara s'ha convertit en una de les principals vies d'entrada i sortida de la vila. Als anys 60 l'alcalde Joan Massanet i Juli es va entossudir en refer la carretera i el passeig pels quals passem. Hi va deixar la roca que veiem al mig del camí. Per la seva forma li'n diuen Roca del Lleó, però també Roca d'en Massanet, recordant la persona que fou alcalde de l'Escala des de 1959 fins a 1966.

PLATJA DE LA CREU

En aquesta platja s'hi conserven les darreres barraques de pescadors de l'Escala. Servien per guardar els estris de pesca i fins i tot l'embarcació en cas de necessitat. Per fer la barraca accessible a la barca hi construïen un pendent de formigó i fustes anomenat *escar*. Les barraques es transmetien d'uns pescadors a uns altres segons les necessitats i els drets adquirits.

MAR D'EN MANASSA

Aquesta esplanada servia com a estenedor, lloc on escampar les xarxes per a eixugar-les i remendar-les.

El mirador permet de fer una lectura de paisatge semblant a la que comentàvem al mirador del Pedró si és que no s'hi ha anat.

Davant per davant del mirador hi ha l'illa del Cargol. Es tracta d'un illot calcari; aquest tipus de roca és la que forma tot el massís del Montgrí, en un extrem del qual ens trobem. Això es pot veure també en l'erosió de la zona de les Coves.

La bona visibilitat de l'espai es va aprofitar a la Guerra Civil per construir-hi un búnquer de vigilància del golf de Roses, ara encara visible tot i que inutilitzat. A la zona de les Coves se'n pot distingir un altre.

Ara l'espai ha estat progressivament ocupat per edificacions d'apartaments.

PEDRERES

Més endavant, al costat d'un codolar, trobem restes evidents d'una antiga pedrera romana utilitzada pels emporitans. Curiosament per a la construcció de l'Escala als segles XVII i XVIII no es van fer servir pedreres: usaven les pedres de les ruïnes d'Empúries per a les noves construccions.

EL GAVIÀ

És el nom d'aquest edifici emblemàtic del nucli antic. Es troba en el carrer del Cargol. Va ser inicialment l'escorxador que, en quedar-se petit, es va traslladar a l'altra banda del Pedró, com ja hem vist. L'edifici es va reutilitzar com a servei municipal. Recentment era Escola de Música i actualment és Escola d'Arts Plàstiques.

El nom li prové d'una escultura simple que corona l'edifici, i que pot servir per parlar del gavià (*Larus michaellis*) cada cop més adaptat al funcionament

urbà.

PLATJA

Aquesta platja és l'antic port de pescadors de l'Escala. Els romans ja l'havien fet servir com a port natural (*scala*, en llatí) tot i tenir l'inconvenient d'estar obert a tramuntana i a mestral, dos dels vents més persistents de la zona. Es va fer servir com a port fins l'any 1962, quan es construï el port de la Clota i aquesta zona es reservà pels banyistes.

En algun rètol de la plaça es pot observar escrit el localisme *plaja*.

NORAI

A l'esquerra de la platja s'han conservat sis norais, que són pilons de pedra on s'hi amarraven els calabrots de les embarcacions. Permeten visualitzar molt bé l'erosió que les cordes han anat produint a la pedra.

GUERRA DEL FRANCÈS

A la casa de davant dels norais hi ha dos aspectes que es poden comentar. Es tracta d'un edifici amb evidències d'haver estat refet recentment però que la normativa municipal ha obligat a mantenir les parets exteriors, atès que eren construïdes amb pedres de les ruïnes d'Empúries. A la façana de llevant hi ha una bala metàl·lica encastada a la paret amb una inscripció que recorda que es va produir el 24 de maig del 1809, durant la Guerra del Francès. Això ens pot donar peu a debatre un altre dels usos tradicionals del mar: el bèl·lic.

PLACETA DEL PEIX

A tocar d'aquesta zona, però protegida entre edificacions, hi havia la placeta del Peix, actualment una curiosa cruïlla de carrers, provocada per l'ús actual de les vies urbanes.

L'ús anterior de la plaça era la venda al detall del peix, costum que es va anar perdent amb l'encant del peix (la subhasta).

Una de les parets que protegien la placeta correspon a una família benestant de l'Escala dels segles XVIII i XIX: can Maranges, titulars de la torre del Pedró.

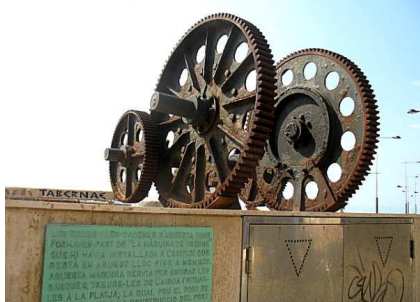
RIBA

És l'esplanada al costat de la platja que havia servit també d'estenedor. Actualment fa les funcions d'aparcament.

LA CASA DE LA PUNXA

Edifici modernista davant de la platja on es fabricava el gel que usaven els pescadors i comerciants, quan aquest producte va esdevenir necessari en les seves activitats i no es podia produir particularment. Fins fa poc servia com a seu d'una immobiliària. Actualment està en obres. La torre-garita acabada en punxa és la que dona nom popular a l'edifici.

MÀQUINA DE TREURE

De la maquinària utilitzada per treure les barques més grans (teranyines i bous) s'han conservat aquests engranatges i s'han aprofitat per decorar la font de la rotonda. Habitualment per avarar les barques (tornar-les a posar a l'aigua) no es feia servir maquinària sinó que un grup de pescadors l'anaven empenyent amb l'esquena. D'això ve que els escalencs siguin coneguts com "esquenapelats".

ELS PILONS D'AMARRAR

Són dues construccions que servien per a amarrar els vaixells més grossos (de cabotatge) que no podien acostar-se a la platja. Es van construir en l'època en què l'Escala era centre d'emmagatzematge i distribució de sal.

EL SALVAMENT

El sortint rocallós entre la Platja i el Port d'en Perris s'anomena la Punta. Aquesta zona era especialment perillosa donada l'orientació dels dos ports. Per això l'any 1889 s'hi va construir una caseta de salvament equipada amb un bot insubmergible per tal de socórrer els mariners en cas de mal temps. Tot i l'existència d'aquest servei, en un plafó s'explica el naufragi del 20 de novembre de 1900 en què moriren quatre pescadors de l'Escala estavellats contra aquestes roques.

MONUMENT A LA GENT DEL MAR

Actualment la Punta serveix com a aparcament. L'any 1979 s'hi va instal·lar el monument, obra d'en Josep M. Simón. Els elements que el componen són força representatius: la vela llatina i l'àncora, juntament amb la fesomia del pescador i/o mariner.

MONUMENT A LA DONA DEL PESCADOR

El trobarem de camí cap al Port d'en Perris. La figura representa una dona amb dues criatures atalaiant anxiosament l'horitzó per on ha de tornar la barca on hi ha el seu home. La dependència femenina respecte del marit és palesa en l'obra de Francesc Xavier Vila Mitjà, col·locada l'any 1991.

PORT D'EN PERRIS

És l'altre port de l'Escala, més petit que la Platja, ara també reservat als banyistes. La platja és de còdols.

SALINS

Factories de salaó, indústria tradicional escalenca ja realitzada a l'Empúries clàssica. Antigament es feia sobretot de tonyina, i actualment es fa d'anxova i sardina.

Al carrer del Port d'en Perris se'n conserva un d'aquests salins que es pot observar per dins perquè fa de botiga.

DRASSANES

En aquesta zona també hi havien les antigues drassanes d'en Vadoret, mestre d'aixa que es féu famós en construir el llagut "Mestral" per a l'escriptor Josep Pla.

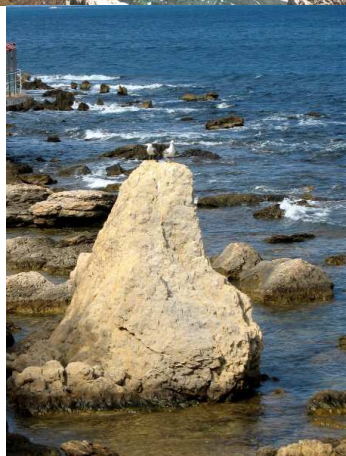
LA CASA GRAN

L'edifici que actualment ocupa la punta de l'Olla és fet amb pedra granítica, sense cap relació geològica amb la zona. Fins la dècada dels anys 60 del segle XX hi va haver un edifici noble construït el 1699 i que va tenir diferents usos al llarg dels segles: casa de vacances, fortí, administració de línia d'òmnibus, hotel... Només se'n conserven fotografies de quan ja era un edifici degradat per múltiples reconstruccions. El nom de la casa no li ve tant per la seva grandària sinó perquè es trobava a la zona coneguda com la Roca Gran.

L'OLLA

És l'altre sortint rocallós que juntament amb la Punta tanca el Port d'en Perris. El nom li ve d'una zona fonda entre les roques que permetia el salt dels banyistes sense perill de topiar amb el fons. Es troba en una zona també usada com a pedrera emporitana.

CODOLAR

La costa que hi ha a partir de l'Olla es coneix com el Codolar tot i que de fet hi ha molt poca zona que es pugui considerar platja. Més aviat és ple de niells i esculls. Algunes d'aquestes roques han estat batejades per la seva forma: roca dels dos Caps, punta de la Gallina, roca dels Porquets, roca Punxeguda, roca de la Gallina, roca del Bou... Entre les roques també hi ha les restes d'algun esgar.

CLOS DEL PASTOR

Jardí que fou lliurat a la Caterina Albert com a reconeixement a la seva activitat literària. L'edifici que hi ha actualment és la seu del museu arxiu Víctor Català, que és el pseudònim que utilitzava l'autora de *Solitud*. La relació d'aquesta escriptora amb el mar i amb l'Escala és molt present en les seves obres.

CALA DEL CONTRABAN

El nom de la caleta li ve d'aquesta activitat delictiva que en determinades èpoques dolentes va ser una important aportació econòmica per a mariners i pescadors. El contraban també està relacionat amb coves del Montgrí que és on solien amagar els paquets de materials abans de la seva distribució o quan es veien perseguits per la justícia: cova del Tabac, cova del Sabó...

URBANISME TURÍSTIC

Des d'aquest punt podem fer l'observació de la platja de Riells, del port de la Clota, i del gran nombre de construccions i de serveis per als estiuejants: hotels, apartaments, bars, restaurants, agències immobiliàries...

LA COBLA

La relació entre la música i la vila de l'Escala és molt intensa. De fet, el nom del passeig, Lluís Albert, –nebot de la Víctor Català–, correspon a un músic local. També és especial la dedicació i l'afecció a la sardana, visible en diversos espais del nucli antic. Des del 2009 al passeig hi ha un monument de Francesc Anglès dedicat a la cobla. L'original en guix va ser fet el 1976 i la fosa en bronze és del 2007. Durant un temps va estar col·locada davant la platja de les barques, a la part anomenada Plaça de la Sardana, però retirada després, amb molta polèmica, perquè contravenia la Llei de Costes.

Continuem pel passeig del Mar fins al carrer Gregal. Allà trenquem a la dreta.

CEMENTIRI MARÍ

Va ser construït el 1835. Habitualment es feia el cementiri al costat o al davant de l'església perquè es considerava terreny sagrat. A partir del segle XVIII l'Església va recomanar d'anar canviant els cementiris de lloc per raons sanitàries, i que es fessin als afores dels pobles. En el segle XIX, doncs, aquest lloc era els afores del poble tot i que ara es veu completament envoltat d'urbanitzacions. El nom

“mariner” li venia donat per la seva proximitat al mar, ara difícil de veure per les construccions.

El cementiri és de caire popular amb inspiració neoclàssica, amb nínxols emblanquinats amb calç i rematats amb timpans. Actualment està clausurat perquè se n'ha fet un altre fora vila. Hi ha, entre altres, la tomba de la Caterina Albert i Paradís.

És interessant el procés de recuperació d'aquest espai com a patrimoni local, ja que els anys 70 l'acord municipal de fer-lo desaparèixer va despertar una forta i eficient resposta popular.

HORTS FORAVILA

Aquesta zona fins a la meitat del segle passat era plena d'horts. En queda constància a la toponímia dels carrers (*carrer dels Horts*). La feina agrícola (horta i vinya) era el complement necessari per a la feina del pescador i per a la seva alimentació.

Els horts i camps que es veuen a la part superior de la fotografia actualment són tots urbanitzats.

Ens dirigim a l'església passant pel carrer dels Germans Masferrer.

CONSTRUCCIÓ DE L'ESCALA

L'Escala és un poble creat al segle XVII. La població es trobava a Empúries (que ara anomenem Sant Martí d'Empúries) i es dedicava bàsicament a la pesca. La formació de dunes va anar fent inservible el port d'Empúries i van decidir de fer una població a la zona on hi havia un port natural que els romans anomenaven *Scala*.

Tanmateix per a la construcció del nou poble van aprofitar les pedres de les ruïnes i no van necessitar fer pedreres noves. Cal entendre que ningú no donava cap valor a les pedres de les ruïnes i que si no es van fer malbé més és perquè bona part del jaciment estava enterrat sota la sorra de les dunes i fins i tot hi havia camps de vinyes a sobre.

AJUNTAMENT

És l'edifici de davant de l'església. A l'entrada de l'edifici hi ha els dos gegants de la vila: Peret i Maximeta. Representen un pescador i una esganyadora de peix.

A la plaça es pot constatar el costum dels pobles costaners de guarnir els espais oberts –tant privats com públics– amb palmeres datileres (*Phoenix dactylifera*).

Pel carrer de Santa Màxima anem fins a la plaça de l'Avi Xaxu.

BASSA DE LA CALÇ

En la construcció fins al segle XIX la calç era un material bàsic; feia les funcions de l'actual ciment i també del guix. S'extreia dels forns de calç en els quals es coïa la roca calcària, sortosament abundant a tot el Montgrí. La bassa era el lloc on s'acumulava el material, especialment la calç viva, de maneig delicat.

MONUMENT A L'AVI XAXU

Josep Vicenç i Juli (1870-1956) fou un músic i compositor de sardanes. Permet visualitzar l'amor de la vila vers la música en general, molt de la qual està també associada al món mariner (havaneres).

ALFOLÍ DE LA SAL

També conegut com Pòsit Vell, és l'edifici més antic del poble (XVI-XVII). És d'estil gòtic tardà.

L'Escala esdevingué un port important pel que fa a la importació i exportació gràcies a aquest magatzem de sal. La sal ha estat durant molts segles un monopoli molt vigilat per la seva importància. Tant és així que l'alfolí feia funcions de duana. Disposar d'aquest servei facilitava, per una banda, la indústria de salaó, i per l'altra el comerç (vi, puntes de coixí, arròs i peix salat).

La recuperació d'aquest espai ha seguit un procés molt similar al comentat al cementiri mariner.

CAN BORDAS

Al carrer del Sol hi ha una de les darreres cases de pescadors que queden. A la zona on ens trobem la majoria n'eren; amb l'arribada del turisme han desaparegut gairebé totes. És una construcció molt senzilla, amb un petit pati a l'entrada.

ETIMOLOGIA DELS CARRERS

El nom dels carrers ens ajuden a entendre la dependència de la vila respecte dels elements mariners, tradicionals o simplement meteorològics: carrer Bonaire, carrer Codolar, carrer Alfolí, carrer del Port, plaça del Peix, carrer Perxel, carrer Canyet (lloc on es llencen o s'enterren les bèsties mortes), carrer del Sol, carrer dels Horts...

CAN CINTO XUÀ

Casa de pescadors del carrer Torre. Ocupa dues vivendes de dues plantes, la qual cosa indica que la família que l'habitava va prosperar especialment (amb la pesca de corall). L'estat de conservació la fa un lloc de visita molt recomanat: a la planta baixa hi ha dues cuines (una del segle XVII-XVIII que després esdevingués magatzem, i una altra del XVIII-XIX). A la planta alta ha tres dormitoris. Permet entendre la vida quotidiana d'una família de pescadors fins l'arribada del turisme.

Donada la poca capacitat de la casa per a assumir grups, la visita s'anirà combinant amb grups reduïts.

ESTRIS MARINERS

A can Cinto hom pot observar tot d'estrils relacionats amb el mar i amb els oficis mariners: nanses fets de joncs, esclots de fusta...

El recorregut es pot acabar a la platja de la Riba, lloc ideal per fer un descans, o donar temps per al reagrupament, o fins i tot fer una activitat de síntesi, si la meteorologia ho permet.